Két szék között

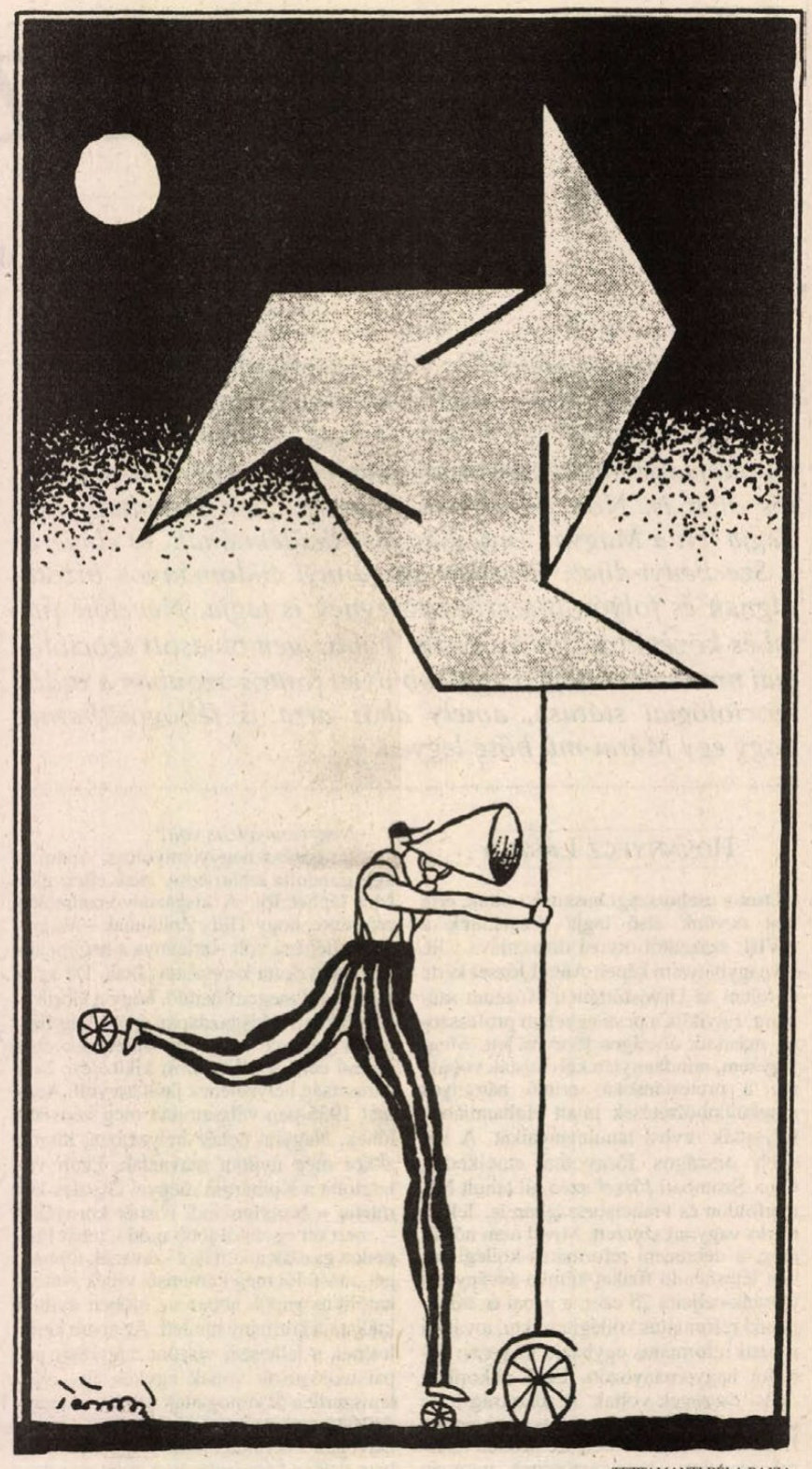

TETTAMANTI BÉLA RAJZA

EÖRSI ISTVÁN

Háborús észjárás igazgat című cikkében, mely az Orbán-kormány első két évének teljesítményével foglalkozik, Tölgyessy Péter alkalmat ad arra, hogy megcsodáljuk elemzőképességét, és erkölcsi erejét, amellyel új politikai otthonának célszerű, de viszolyogtató házirendjét szemlélteti. Tiszteletet parancsol konok kitartása a parlamentáris demokrácia, a klasszikus értelemben liberális jogi szemlélet mellett olyan politikai környezetben, amely a parlamentarizmus elveit alárendeli hatalmi aspirációinak. Másrészt a figyelmes olvasónak észre kell vennie, hogy rendre visszariad azoktól a következtetésektől, amelyek saját felismeréseiből adódnak. Nem pusztán azért esik két szék közül a pad alá, mert a két tömbre szakadt politikai mezőben sehol sem lelheti meg a helyét, hanem azért is, mert a gyakorlati politizálásból kiszorult ugyan, de nem rendezkedhet be a politikai elemzés terepén sem. A politikai elemzőnek ugyanis – bármilyen szenvtelen egyébként – felismeréseiből személyes állásfoglalást kell kikristályosítania. Miközben feltárja egy éles választóvonallal kettéosztott politikai mező sajátosságait és esélyeit, ki kell derülnie, hogy mindent összevetve milyen döntést ajánl. Még akkor is így kell eljárnia, ha objektív stílusa és munkamódszere megadja olvasójának azt a szabadságot, hogy az általa feltárt tényekből más következtetéseket vonjon le, mint ő maga. A politikai elemző ugyanis – akár publicista, akár politológus – az általa elemzésre érdemesnek talált tényeket személyiségén szűri át, sőt már az is személyi döntés eredménye, hogy mit minősít elemzésre érdemesnek. Ha a személyes szféra kiszorul a vizsgált életanyagból, ebből tisztázatlanságra vagy őszintétlenségre következtethetünk. Az objektivitás látszata mögött olyan ember rejtőzik, aki nem akarja vagy nem meri elkészíteni vizsgálatának mérlegét. Mármost Tölgyessy a Fidesz parlamenti frakciójának tagja, így hát okkal feltételezzük, hogy saját pártjának drukkol, de elemzéséből nem következtethetünk sem erre, sem ennek ellenkezőjére. Mint elemző, ott kuporog a földön, a két szék között.

Miféle reformprogram?

Ebben a pozícióban csak úgy tud megmaradni, hogy kérdéseit, sőt részben válaszait is az eleve óhajtott eredmény kívánalmaihoz görbíti. Elemzésének elején azt állítja, hogy „A konszenzuális demokrácia igénye ma hazánkban sokszor nem más, mint az évtizedek óta uralkodó elitek ideológiája a status quo megvédésére", vagyis a demokratikus többpártrendszer működési elveinek fenntartásában nálunk a pártállam elitje érdekelt. E szerint tehát az Orbán-kormány a demokratikus fordulat érdekében felszámolja a demokratikus berendezkedés fontos vívmányait. Csakhogy a konszenzuális demokrácia nem csupán a volt kommunista funkcionáriusoknak, hanem az ország egész lakosságának érdeke, még ha a kádárista elit is használni tudja a törvények által szavatolt jogbiztonságot, például régebben szerzett javainak és jövedelmező összeköttetéseinek védelmére. Tölgyessy az Orbán-kormányról szólva „A reformprogramja megvalósításán buzgólkodó közhatalom"-ról beszél. Ha a szavaknak értelmük van, akkor ez a „reformprogram" az adott összefüggésben csak a konszenzusos demokrácia lebontását jelentheti. Tölgyessy ki is mondja, hogy a Fidesz „kormányzati gyakorlata mind gyakrabban a kelet-európai elnöki rendszerre emlékeztet", és hogy a parlamenttel egyetemben „befolyása alá iparkodik vonni minden más hatalmi ágat, független nemzeti intézményt is". Csakhogy az effajta törekvésre semmiképp sem illik a „reformprogram" kifejezés. Demokráciákban a reformprogram a demokrácia minőségének javítását, nem pedig felszámolását tűzi ki célul. Tölgyessy „a reformprogramja megvalósításán buzgólkodó közhatalom" és a kormányzati ciklus alapkonfliktusának e közhatalom és „a fennálló helyzethez kötődő érdekcsoportok" küzdelmét tartja. Ha Tölgyessy csak henyén fogalmazott, és a közhatalom nem a pluralista demokrácia lebontásától várja győzelmét, akkor meg kell vizsgálni, hogy miben áll reformprogramja, melynek realizálásán Tölgyessy szerint buzgólkodik.

Lássuk a szöveget. „Minden fogadkozás ellenére nemigen enyhülnek a közszolgálat: az egészségügy és az oktatás gondjai." „A kormányfő... nem vállalta egyetlen komolyabb szerkezetátalakító döntés kockázatát sem." „...a hazai kis- és középvállalkozások erőre kapását... a polgári kormány inkább csak szép szavakkal bátorította." „A minduntalan az autópályaépítés fontosságát hangoztató kormány 6,5 km új szakaszt adott át a forgalomnak." „...a társadalombiztosítási járulékok megígért mérséklését a kabinet a minimálbérek két év alatt történő megduplázásával akarja részben finanszírozni. Javaslata hirtelenségével rángatja a munkaerőpiacot, és csupán a nagy nemzetközi vállalatok versenyhelyzetét javítja." „...a termék- és birtokszerkezet átalakításához sem megfelelő programok, sem elégséges eszközök nincsenek." „...a praxisjog egyelőre inkább gesztusértékű adományozásán kívül szinte semmi változás sincs az egészségügyben. Sőt tovább csökken az itt elköltött pénzek reálértéke. Hasonlóan idáig csak ígéret maradt a tanárok bérének gyors emelése."

Így áll Tölgyessy szerint a kormány reformprogramja, amelynek „megvalósításán buzgólkodik", ugyancsak Tölgyessy szerint. És mit valósított meg mégis belőle? Szociálpolitikai elképzeléseit. Ez – ismét csak Tölgyessy szerint – „szinte az egyetlen terület", ahol jelentős változások mennek végbe. De milyenek? „A lépésenként elfogadott rendelkezések módszeresen csökkentik a konfliktusképtelen, szavazni nem járó, alacsony státusú emberek juttatásainak reálértékét." Ezzel szemben „jövőre megtöbbszörözi a kifejezetten jól kereső, legalább háromgyerekes családok kedvezményeit". Így fest tehát magának Tölgyessynek a megfogalmazásában az Orbán-kormány küldetését bizonyító reformprogram. Ennek a programnak kell megvívnia harcát „a fennálló helyzethez kötődő", tehát állampárti gyökérzetű érdekcsoportokkal. Csakhogy maga az Orbán-kormány és prominens támogatói is jórészt állampárti gyökérzetűek. Ráadásul, ugyancsak Tölgyessy megfogalmazása szerint, a Fidesz „minden további nélkül emel, akár magas hivatalokba is, egykori MSZMP-tag vezetőket, köt egyezségeket a globális nagytőke magyarországi képviselőivel." Vagyis ugyanabból a körből szerez klienseket magának, mint az MSZP, tehát „a fennálló helyzethez kötődő érdekcsoportok" tagjai közül is, a kádárista nómenklatura köreiből, amelyet „a reformprogramja megvalósításán buzgólkodó közhatalom" állítólag le akar győzni. Vagy mégsem legyőzni, hanem cinkossá tenni és bekebelezni akarja őket? Tölgyessy erre a kérdésre így válaszol: a Fidesz „radikális ideológiai elszántsága, ha a hatalomról van szó, alig befolyásolja gyakorlati politizálását."

Horn Gyulának csak politikai kihalására kellett volna várni, de Orbán Viktor halhatatlan, mert ötezer sasváriszilárdka várja, hogy a helyébe lépjen.

A fenti idézetek fényében bárki megítélheti, milyen szerepet játszik Tölgyessy érvelésében „a reformprogramja megvalósításán buzgólkodó közhatalom". Ennek a szintagmának, és néhány ehhez hasonló kitételnek a cikk összefüggésében vagy az az értelme, hogy a közhatalom a demokrácia felszámolására tör, vagy egyáltalán nincs értelme, csak funkciója. Az a funkciója, hogy a szerzőt mentesítse a végső mérlegkészítés és szubjektív állásfoglalás kényszerétől. Tölgyessy, a Fidesz-frakció tagja megengedi magának, hogy némely parlamenti szavazáskor lelkiismerete parancsára fittyet hányjon pártja állásfoglalásának, de odáig már nem megy el, hogy pártja szempontjából kényelmetlen elemzésének eredményeit jól hangzó, de semmivel sem igazolható frázisok villámhárítói nélkül tegye ki közszemlére. Nyilvánvaló bátorságát fortélyos gyávasággal ellensúlyozza – így kerül a földre, a székek közé.

Személyes állásfoglalás

Ha nem a frázisoknak, hanem Tölgyessy konkrét állításainak alapján rajzoljuk meg a magyar politika harcmezejét, akkor két lövészárokra bukkanunk. Egyrészt a szociális küzdőtéren a Fidesz szívesen adományozza a gazdagoknak azt, amit a szegényektől elvesz, másrészt az ideológiai küzdőtéren szívügye „a hagyományos magyar jobboldal eszméinek hangsúlyozása" mégpedig „értékvezérelt cselekvés", vagyis mélyebb meggyőződés nélkül. Így beszél a Fidesz-vezetőkről: „Kiválasztottságtudatuknak és örökös frusztráltságuknak nagyon is megfelelt a régi jobboldal sérelmi magatartása és függetlenségi intranzigenciája." A régi jobboldal csak a két világháború közti – urambátyámos, revansista, rasszista, klerikális – jobboldalt jelentheti. Tölgyessy megfogalmazásában: „...az egyszerű megoldásokat kínáló, két világégés közti antiliberális tradíciót." Ez már világos beszéd. A magyar választónak tehát nem „a reformprogramja megvalósításán buzgólkodó közhatalom" és „a fennálló helyzethez kötődő érdekcsoportok" között kell választania, hanem a kombattáns amerikai jobboldalba és yuppie-mentalitásba oltott horthysta kipárolgású jobboldal, és egy európai ambíciójú, de többségében pártállami hagyományú baloldal között, miközben tudja, hogy a két tábor mögött felsorakozó lobbik és érdekcsoportok egyaránt korruptak. Ebből a szempontból a jelenlegi kormány „mindössze" azért romlottabb, mert csak tessék-lássék titkolja és tagadja saját garnitúrájának galádságait, ehelyett inkább kivonja őket a törvény hatálya alól, és e célból folyamatosan csorbítja az alkotmányba foglalt parlamentáris berendezkedést, csökkenti a parlament ellenőrző szerepét, megfélemlíti a hatalmi ágakat, és elképesztően antidemokratikus médiapolitikát folytat, ráadásul a szélsőjobboldal segítségével, mellyel ily módon kölcsönös függőségi viszonyba kerül. Tölgyessy is látja, hogy „a Fidesz döntéshozói az Alkotmánybíróság határozatának házszabályba foglalásával bármikor megszüntethetnék a MIÉP képviselőcsoportját". Nemcsak azért nem teszik ezt, mert a médiakuratóriumokban és országgyűlési bizottságokban szükségük van a MIÉP küldötteinek szavazataira, hanem azért sem, mert a következő választáson csak az egész jobboldal egységétől remélhetnek sikert. Ebben az értelemben igaz, amit Tölgyessy állít cikkének elején: hogy „a jobbközép és az MSZP egymásnak feszülésében így eredendően nem két demokráciavízió, hanem két szemben álló társadalmi megbízatás mérkőzik". Az egyik társadalmi megbízatás a pártállami lopásokkal és gőgökkel megterhelt konszenzuális demokrácia fenntartására, a másik egy csurkálkodásokkal, magánlopásokkal és ficsúri pimaszsággal megterhelt kelet-európai autoritariánus rendszer felépítésére irányul. Ez az alternatíva hüvelyezhető ki Tölgyessy írásából. De csak kihüvelyezhető belőle, mert ha a szerző meg is fogalmazná, amit cikke tanulsága szerint gondol, akkor személyes választ kellene adnia erre az alternatívára. Ettől azonban vonakodik, inkább lecsüccsen a földre, a két pad közé.

Személyes okból is kötöm az ebet a karóhoz, hogy a politikai elemzésből nem spórolható ki a személyes állásfoglalás. Tölgyessy ugyanis most már legalább harmadik cikkében ítéli el „az önmagával elfoglalt médiaértelmiség gyűlölködését". Azt képzelem – talán önhitten –, hogy engem is ebbe a médiaértelmiségbe sorol. Ez ürügyet ad nekem arra, hogy a szokásosnál is személyesebben fogalmazzam meg vele szemben szakmai felfogásomat.

Szerintem a gyűlöletes jelenségeket (tetteket, személyeket) gyűlölni kell. Az emberjogi érzéketlenséget például. Vagy a szociális érzéketlenséget. A diszkrimináció minden fajtáját. A polgárjogi harcosokat besúgással vádoló besúgó, tolvaj, félnáci pártvezért. A zsidóságát kompenzáló nyilast. Nem folytatom. Van olyan politikai publicisztika – például Heinéé vagy Adyé –, mely a legmagasabb világirodalmi rangon fejezi ki ezt az igazság szeretetéből fakadó gyűlöletet. Mit kapott például Tisza István miniszterelnök Adytól, versben és publicisztikában – jó, hogy Tölgyessy nem élt még akkor és nem rótta meg! Erre persze mondhatná valaki, hogy hol vannak a mai publicisták, például szerény személyem, Adytól – de akkor a válasz is kézenfekvő lenne: hol vannak a mai miniszterelnökök – egy Horn vagy egy Orbán – Tisza Istvántól?

Röhögő yuppie-bűnözők

A rendszerváltozás küszöbén eltökéltem, hogy 1956 óta kialakított erkölcsi elveimet megpróbálom megőrizni a demokrácia körülményei között is. Mégsem voltam képes erre. A Kádár-korszakban nem fogadtam el a kisebb rossz logikáját, a konszenzust, 1989 után azonban megalkuvásmentes alternatívák híján el kellett fogadnom, mint kisebb rosszat, előbb a kapitalizmust, aztán azt a kormányt, amelynek tagja volt az én pártom is. A saját pártom, sőt magam is kisebb rossz lettem egy ideig, azután pedig teljesen rossz, ha nem is a legrosszabb. Megpróbáltam ellenállni ennek a folyamatnak. Ezért nemegyszer szembekerültem saját pártom vezetőivel. Például mostanában is. Tölgyessy teljes joggal gúnyolódik a szabad demokraták elnökén, aki „reszkető térddel próbál ellenszegülni a tömbösödő pártszerkezet könyörtelen logikájának." A macska akkor is bekapja az egeret, ha ez nem vesz róla tudomást. A kétpólusú politikai mező pocsék egy valami, de nem javul meg attól, ha nem létezőnek tekintjük, és középnek nyilvánítjuk magunkat. Minthogy – Tölgyessy helytálló megfogalmazásával élve – „a következő országgyűlési választásokat alighanem egy végletekig leegyszerűsített kérdés határozza majd meg: akarják-e az emberek, hogy továbbra is Orbán Viktor vezesse az országot", a középre senkinek sem lesz érdemes szavazni. Ki kell mondanunk, hogy mi le akarjuk váltani a fent nevezett személyt, és ezenkívül még azt is be kell bizonyítanunk, hogy önálló, összecserélhetetlen, szociális és emberjogi érzékenységtől áthatott liberális pozíciót képviselünk az Orbánra nemet mondók táborában.

Ma olyan kormányunk van, amely állandósítja a jogsértést. Sok száz név helyett álljon itt két ártatlan ember neve: Kaya Ibrahimé és Joszip Tothé. A nevükhöz kapcsolódó botránysorozatról hetente, sőt naponta kellene még ma is tudósítani, mert a vizsgálatok eredményétől nemcsak a jelenleg uralkodó rokoni és baráti társaság becsülete függ, hanem közhatalmi szervek – a rendőrség, az ügyészség – jó híre, és az ország közérzete is. „A gyorsan felejthető heti botrányok taglalásában magát kiélő sajtó segít eltakarni a hatalom szerkezetét" – írja fejcsóválva Tölgyessy. Ez nem igaz. Nem a botrányok taglalása, hanem a botrányok elkenése takarja el a hatalom szerkezetét. Nem voltunk elég tehetségesek, nem bírtuk szusszal, és ezért még mindig vigyorog rajtunk a Fidesz közeli tolvaj, csaló, pökhendi banda. Nem is csak minket: köztársaságunk törvényes rendjét röhögik ki a nagy hatalmú yuppie-bűnözők. Tölgyessy pedig segít nekik, „gyorsan feledhetővé" degradálva a pimaszságában példátlan bűncselekmény-sorozatot. Aztán megfeledkezik erről, és egy bekezdés múlva megállapítja, hogy „a közvélemény ma már a Fideszt a szocialistákkal hasonló mértékben köti össze korrupciós jelenségekkel". Akkor talán mégsem dolgoztunk olyan rosszul. A választók egy része mégis megrendül a hiteles leleplezésektől, még akkor is, ha jogi következmények nélkül maradnak. Sőt attól is megrendül előbb-utóbb, hogyha a hatalom jogi következmények nélkül garázdálkodhat.

Tölgyessy a sok botránytól elfásult közhangulat miatt tartja kontraproduktívnak a botrányok taglalását. Én viszont mint politikai író megvetem azt a gondolkodásmódot, mely nem valamely téma igazságtartalmát tartja szem előtt, hanem folyvást csak azt mérlegeli, hogy hány választóra lehet hatni vele. Egy közösség erkölcsi közérzetét, növekvő alternatívakészletét nem négyévenként kell megteremteni. Itt távlatokba tekintő működésre van szükség. Azért tekintem magasabb rendűnek a konszenzuális demokráciának azt a csökött formáját is, amire Horn Gyula volt képes, mint jelenlegi kis despotánk uralmi rendszerét, mert az ország szerencséjére a távlati gondolkodás nem keresztezte közvetlen uralmi érdekeit. Horn Gyulának csak politikai kihalására kellett volna várni, de Orbán Viktor halhatatlan, mert ötezer sasváriszilárdka várja, hogy a helyébe lépjen. Tölgyessy elítéli „a szüntelenül minősítő, a közönséget kifejezetten hergelő vélekedések sajtóbeli megfogalmazóit". Szemére vethetném, hogy ezzel a mondatával ő is minősít. Ehelyett azonban azt mondom, hogy ez a dolgunk. Szüntelenül minősítenünk kell, amit látunk és tapasztalunk. Csak a minősítések eredményeképpen rajzolódhatnak ki olyan erkölcsi és szakmai hierarchiák, amelyek értelmessé teszik az életet.